

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ

У ХХ ст. дуже широко почали розповсюджуватись технічні засоби, тому філософське осмислення проблем науки і техніки стало одним з найпоширеніших напрямів філософствування саме в цьому столітті.

Актуальність теми дослідження. Для багатьох дослідників суспільних наук, представників філософських течій стає зрозумілим, що без дослідження і аналізу науково-технічного прогресу ми не зможемо знати, які принципові зміни відбудуться в житті людського суспільства в найближчі роки, не будемо розуміти тенденцій цього прогресу і його наслідки. Різкий стрибок, який відбувся у розвитку науки і техніки змушує нас по-новому осмислити попередній хід науково-технічного прогресу і майбутні перспективи в майбутньому. Атомна і термоядерна енергія, початок космічної ери, автоматизація і кібернетизація виробництва, комп'ютеризація в повсякденному житті - це такі досягнення сучасної науки, які говорять про виправданість її претензій чинити величезний і всезростаючий вплив на всі сфери суспільного життя [1, с. 34-36]. Якщо раніше область техніки обмежувалася сферою виробництва матеріальних благ, то нині вона пронизує все суспільне життя. Техніка, заснована на сучасній науці, революціонізувала транспорт, вона владно вторглася в нашу культуру, побут, відпочинок. Зараз немає такої великої народногосподарської проблеми, розв'язання якої не було б так чи інакше пов'язане з тенденціями розвитку науково-технічної революції. Але цього мало. Вона чинить все більш помітний вплив на політику, ідеологію, мистецтво, релігію, на світогляд людини. Революція в техніці супроводжується і обумовлюється революцією в науці, в інженерно-технічному мисленні. Техніка впливає на суспільні відносини, на ідеологію, моральні відносини, ставить нові проблеми перед суспільством.

Метою дослідження є розгляд проблем науково-технічної революції в контексті філософії, тобто вивчення витоків і сутності науково-технічної революції, її впливу на суспільство, глобальних проблем сучасності, їх змісту та перспектив розвитку. Досягнення поставленої мети потребує вирішення наступних **дослідницьких завдань**: визначення впливу НТР на суспільство; аналіз витоків глобальних проблем сучасності; з'ясувати яким чином можна подолати ці проблеми.

Предметом дослідження є системні аспекти взаємозв'язку між наукою і технікою, їх вплив на інші явища розвитку суспільства і людської життєдіяльності, а також осмислення проблем науково технічного прогресу в сучасній філософії.

Ще у давні часи, коли люди тільки почали виготовляти для себе знаряддя праці уже існувала техніка та технологія, тобто це була найпростіша техніка. Згодом, поступово відбувався процес розвитку техніки, яка з кожним роком оновлювалась і ставала доступнішою суспільству. Але техніка і технологія не несли такого загального характеру аж до Промислової революції, якого вони набули в Новий чи Новітній час. В цей час утворилося інформаційне суспільство внаслідок розвитку засобів зв'язку, електронних ЗМІ, електроніки, появи найпростіших комп'ютерів. І як наслідок це призвело для глибшого дослідження про функції засобів масової комунікації. Насамперед, такий стрибок в сфері розвитку техніки і науки має великі плюси, адже дозволяє будь-якій людині в будь-якій частині нашої планети дізнатися, що відбувається за межами її держави, в іншому куточку світу. Однак в цьому новітньому суспільстві є і мінуси, які полягають в якійсь мірі поневоленні людини.

Отже, науково-технічний прогрес - це поступальний рух науки і техніки, еволюційний розвиток усіх елементів продуктивних сил суспільного виробництва на основі широкого пізнання і освоєння зовнішніх сил природи, це об'єктивна, постійно діюча закономірність розвитку матеріального виробництва, результатом якої є послідовне вдосконалення техніки, технології та організації виробництва, підвищення його ефективності. Розвиток науки і техніки сам по собі не залежить від того, в якій соціально-економічній системі він відбувається. Науково-технічний прогрес створює можливість для розвитку суспільства, а як використовуються наукові і технічні досягнення - залежить від конкретної соціально-економічної будови суспільства.

Витоки філософії техніки простежуються в роботах древніх філософів, але систематичне філософське дослідження феномена техніки почалося наприкінці ХІХ - початку ХХ ст. Термін «філософія техніки» ввів німецький учений Ернест Капп, він у 1877 р. випустив книжку «Основні лінії філософії техніки» [2, с. 47-48]. Концепція Б. Франкліна полягає у тому, що у

своїй природі техніка є діяльністю, «яка виробляє гармати». Ф. Дессауэр вважав, що у створенні техніки людина успадковує божественне творіння світу. Він розраховував, що, розробляючи техніку, людина прилучається до так званого «четвертого царства», де поза світом у формі абсолютних ідей існують ідеальні розв'язання усіх технічних проблем [3, с. 72-75].

Сучасний німецький філософ-екзистенціаліст, один із найавторитетніших філософів сучасності. М. Хайдеггер вважав, що техніка пов'язана з принциповими особливостями існування у світі. Серцевина буття залишається в людині та є недоступною внаслідок стурбованих відносин людини до світу. Живучи у сфері техніки, людина весь більше віддаляється від буття, адже техніка значно прискорює вироблення речей. Темпи зміни речей ростуть, і творча людина дедалі більше починає нагадувати метелика. На думку М. Хайдеггера, людина даремно тішить себе надією, що це вона управляє технікою [4, с. 56-57]. Сучасний французький дослідник техніки Ж. Еллюль вважає, що техніка є наслідком загальної раціоналізації життя. Вона веде до стандартизації життя, перетворює засіб у ціль, а мету - у спосіб. По Ж.Еллюля, техніка - це «сукупність раціонально вироблених методів, які мають безумовну ефективність у будь-яких областях людської діяльності». У кожній із позначених концепцій осмислюється щось справді суттєве та цікаве в феномені техніки. Отже, з більшою часткою достовірності можемо стверджувати, що сутність людського пізнання необхідно пов'язати з технічною діяльністю. Внаслідок розвитку технологій, впровадження у виробництво найновіших досягнень науки, з'явилися нові глобальні проблеми. Це призвело, з одного боку, до кращих змін життя суспільства. Насамперед, це антропогенний вплив на природу, який несе досить суперечливий характер. Згадуючи про вищесказані плюси, ми можемо зробити висновок, що це сприяє повнішому задоволенню потреб людства та раціональнішому користуванню природними ресурсами. Щодо мінусів - забруднюється навколишнє середовище, знищуються ліси, посилюється ерозія ґрунтів, випадають кислотні дощі, зменшується озоновий шар навколо землі, погіршується стан здоров'я людей і ще багато інших. Термін «глобальні проблеми» з'явився у 60-х роках ХХ ст. Спочатку на Заході, згодом - на Сході, у колишньому Радянському Союзі. Як тоді, так і тепер, серед науковців, філософів не існувало єдиної, загальноприйнятої, універсальної думки на природу і причини їх виникнення, оцінку та шляхи вирішення. І по цей день існує розбіжність стосовно чисельності глобальних проблем. Західні дослідники (зокрема, представники «Римського клубу») вважають, що сучасному людству загрожує близько сотні глобальних проблем. Вітчизняні - нараховують таких близько трьох десятків. В першу чергу потрібно вирішувати найважливіші, зокрема техніко-технологічні. Глобальні проблеми є об'єктом вивчення багатьох наук. Філософія прагне до комплексного, всебічного їх дослідження, націлює людину на їх гуманістичний аспект, встановлює їх концептуальний зв'язок з людською діяльністю та загальними тенденціями розвитку. Філософська теорія спрямовується на випрацювання та забезпечення методології, методів і методик дослідження цих проблем. Завдяки філософському знанню стає можливим дослідити наукові й соціальні шляхи їх вирішення. Філософське знання забезпечує комплексний, системний підхід, інтеграцію науки і практики. У філософів виникають дискусії щодо причин походження глобальних проблем. Деякі Західні мислителі, громадські й політичні діячі вважають, що основна причина їх виникнення пов'язана з кризою людини та її духовності. Тобто зараз дуже багато людей пргнуть до багатства, наживи, через що втрачають людські якості і за будь-яку ціну руйнують моральність, духовність, гуманність, культуру поведінки, почуття обов'язку. Людина стала сама собі ворогом, вона дійшла вже до межі і ладна навіть знищити себе. Ряд вчених, екологів, філософів пов'язують виникнення глобальних проблем з науково-технічною революцією, яка кардинально змінила техніко-технологічний потенціал людства, революціонізувала військову справу, спричинила стрибкоподібний перехід від зброї групового, до зброї масового враження. Надзвичайно потужні засоби діяльності наносять велику шкоду природі, не дають змоги їй своєчасно відтворюватися. Загострення глобальних проблем пов'язується і з подальшим удосконаленням інформаційно-комунікаційних технологій тощо [5, с. 24-27]. Справді, виникнення, загострення та вирішення глобальних проблем в значній мірі залежить від якостей кожної людини, НТР, її технологічних продуктів та їх використання і застосування. Проте, абсолютизація цих факторів недоречна. З одного боку, складається враження, що найстрашнішим злом для сучасної цивілізації є людина та НТР, з іншого, - з'являється думка, що розвиток науки і техніки автоматично вирішить всі проблеми і, на цій підставі, буде створено нову цивілізацію.

Дослідження причин цих проблем знайшло своє відображення і в марксистській філософській та науковій літературі. Її представники вбачають причини виникнення й загострення глобальних проблем не в НТР, використанні техніки й технологій, а в соціальних факторах,

суспільних відносинах та державному устрою. Головна причина - марнотратна експлуатація природних ресурсів, стихійність соціально-економічного розвитку ряду країн. Більша частина вчених вважає, що глобальні проблеми - закономірний результат розвитку нашої цивілізації. З одного боку, це побічний продукт виникнення й загострення загально цивілізаційних проблем, які в силу обставин не вирішувалися, набуваючи кризово-катастрофічних проявів, а з іншого - породження сучасної. Склалася принципово нова ситуація, коли нерівномірність розвитку стосується не лише окремих регіонів земної кулі, а й окремих галузей суспільного виробництва й діяльності. Непомірні бажання досягнути максимальних прибутків та влади спричинили гіпертрофованій розвиток людства. Наступні глобальні проблеми породжуються саме завдяки глобалізації. Хоча інтернаціоналізація суспільного життя має більше користі, ніж шкоди, але все ж вона (шкода) таки є. Це ми можемо протактувати так: встановлюючи загальні правила та стандарти для всіх, втрачається етнонаціональна, культурна самобутність, зникає мова та національна культура. На сьогоднішній день відкритість і закритість світу, вільне пресування громадян по ньому, зняття політичних, державних меж і кордонів породили цілу низку глобальних проблем, таких як: СНІД, наркоманія, тероризм, токсикоманія і тд.

Аналіз цих проблем, по-перше, логічно змушує вказати на шляхи, методи й засоби їх вирішення. Спроби відсторонитися від них сприяють їх загостренню, переростанню із кризових у катастрофічні, що неминуче призведе до загибелі людства, всього живого на Землі. По-друге, щоб вирішити всі глобальні проблеми потрібно радикально перебудувати сучасний світ, утвердити якісно нові ціннісні орієнтації, які спрямовані на глибоку демократизацію й гуманізацію суспільних відносин. По-третє, глобальні проблеми можливо вирішити лише на основі міжнародного співробітництва й кооперації та принципів мирного співіснування. Тільки спільними зусиллями людство в змозі перемогти таке зло, як сучасні глобальні проблеми та утвердити імператив дій: «від міжнародного співробітництва до всезагальної безпеки». По-четверте, без розвитку науки, науково-технічного прогресу неможливо вирішити глобальні проблеми. Щоб дати об'єктивні методи вирішення цих проблем та розкрити сутність їх виникнення потрібно робити наукові дослідження тих чи інших явищ природи, суспільства. Міжнародна співпраця, співробітництво вчених і наукових шкіл та їх висока відповідальність призводить до успішного вирішення глобальних проблем. По-п'яте вирішення глобальних проблем неможливо без формування планетарного мислення та наукової філософської методології. Аналізуючи результати досліджень членів Римського клубу, до якого входили такі діячі, як: А.Печчеї, Г.Кана, Ч.Рейча, Т.Розака, Д.Медоуза, Дж.Форрестера, Ж.Фураст'є та інші, можемо зробити висновок, що вирішити ці проблеми неможливо лише природничо-науковими, економічними чи технологічними засобами, а також недостатньо тільки природничо-наукового, технократичного мислення. Для цього потрібен повний комплексний підхід, де будуть використовуватися методи, засоби та принципи різних наук, зокрема, філософських [6, с. 91-93].

Висновок. Думки філософів щодо теми дослідження дуже різноманітні. Власне всі, хто розглядають техніку у сенсі цього терміна, наполягають у тому, що вона укорінена в сам фундамент існування і є виявом особливостей людської взаємодії зі світом, техніка пов'язана з суттєвими особливостями людського пізнання і інтелекту, техніка, безумовно, пов'язана з спробою людини з допомогою кінцевого опанувати нескінченним, з допомогою раціонального – нераціональне, з допомогою функціонального і цілеспрямованого – самодостатнє, з допомогою ефективно зростання – спонтанно-самопродукуюче.

Література

1. Бердяев Н.А. *Человек и машина // Вопросы философии. Горохов В. Г. – 1989. – №2. – С.147– 162.*
2. Горохов В.Г., Розин В. М. *Введение в философию техники. – М.: ИНФРА. – 1998.*
3. Петрушенко В.Л. *Філософія науки та техніки. – Львів: «Львівська Політехніка». – 2000.*
4. Ленк Х. *Ответственность в технике, за технику, с помощью техники // Философия техники в ФРГ. – М. Прогресс, 1989. – С. 372 – 392.*
5. Митчем К. *Что такое философия техники. – М.: Аспект пресс. – 1995.*
6. Чигур, Р. Ю. *Інформація та знання як основні ресурси інформаційного суспільства / Р. Ю. Чигур // Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах.– № 2 (106) лютий.– Дніпропетровськ, 2014.– С. 61-65.*